

FERRAN SÁEZ MATEU

“El segle XXI ha nascut en el context d’una polarització culturalment insostenible: la dels qui creuen que ‘només’ la ciència positiva pot dir coses dignes de ser escoltades, i la dels qui pensen que, en general, els científics ‘només’ són titelles al servei de foscors interessos empresarials. Aquesta confrontació maximalista pot semblar molt abstracta i allunyada dels interessos de les persones que no tenen cap vinculació amb aquestes estranyes batalles. En realitat, però, es tracta d’un problema que ens afecta a tots, i d’una manera ben directa”

Les raons de la raó

Temps era temps en què els matemàtics es cartejaven amb els filòsofs, els físics s’interessaven per la teologia, els òptics escrivien tractats d’ètica, els astrònoms aprenien llengües clàssiques i els filòlegs feien aportacions a l’enginyeria naval. Tot això va passar, si fa no fa, al llarg del segle XVII i bona part del segle XVIII. D’aquella aparent confusió van sorgir alguns dels episodis més brillants i fecunds de tota la història de la cultura occidental. Val a dir que la majoria d’aportacions revolucionàries no solament es van fer al marge de la universitat, sinó gairebé en contra dels plantejaments d’aquesta. Ara per ara, sembla obvi que els matemàtics ja no intercanvien gaires cartes –o *e-mails*– amb els filòsofs, els físics semblen ben poc interessats per la teologia, etc. De fet, resulta lícit preguntar-se si els matemàtics, els filòsofs o els físics actuals podrien arribar a sentir-se identificats amb els seus predecessors, fins i tot des d’una perspectiva purament acadèmica. Sospito que aquesta equiparació és força improbable. Qualsevol persona que estigui en contacte amb el món de la recerca universitària sap que la majoria dels seus esforços i tribulacions tenen poc a veure amb la recerca en si mateixa, i molt, en canvi, amb sofisticats rituals burocràtics relacionats amb el finançament dels projectes. Aquests projectes, per la seva banda, no acostumen a sorgir de l’entusiasme pel saber, ni de l’afany de coneixement, ni de cap altra cosa per l’estil, sinó de les línies prioritàries d’investigació que estipulen –en aparença, erràticament– buròcrates anònims a cop de *BOE*. En general, des d’una perspectiva científica, tot això acostuma a sumar zero. És un exemple clar de procés autorreferencial i, en conseqüència, sembla perseguir un únic objectiu: fer necessari tot el procés, si cal fins l’extenuació. Qui o què ens ha portat a aquest despropòsit monumental?

El darrer llibre de Stephen Toulmin (1922), *Return to Reason* (publicat en espanyol per l’editorial Península fa pocs mesos), prova de respondre aquesta pre-

gunta des de diferents perspectives, la majoria de les quals resulten originals i força convincents. El segle XXI ha nascut en el context d’una polarització culturalment insostenible: la dels qui creuen que *només* la ciència positiva pot dir coses dignes de ser escoltades i la dels qui pensen que, en general, els científics *només* són titelles al servei de foscors interessos empresarials. Aquesta confrontació maximalista pot semblar molt abstracta i allunyada dels interessos de les persones que no tenen cap vinculació amb aquestes estranyes batalles. En realitat, però, es tracta d’un problema que ens afecta a tots, i d’una manera ben directa; *només* cal que pensem, per exemple, en temes tan decisius com el debat energètic o el control de la salubritat dels aliments. Segons quina sigui la nostra opinió genèrica sobre el paper de la ciència en la presa de decisions polítiques, les coses poden anar d’una manera o d’una altra ben diferent. Toulmin creu que, a més de molt important, l’abisme entre els –diguem-ne– “oficials” i els “alternatius” (o, segons altres maneres d’enfocar el problema, entre “integrats” i “apocalíptics”, respectivament) no permet ara mateix cap mena de discussió constructiva, ni tampoc cap discurs propositiu. Per bandejar el blanc contra el negre, el sí contra el no, prefereix distingir entre racionalitat i *racionalitat*, és a dir, la possibilitat de fer judicis versemblants basats en l’anàlisi crítica de la pròpia experiència personal. Els experiments científics són imprescindibles; en tot cas, no han d’excloure o menystenir la nostra experiència vital entesa en un sentit molt ampli: des de la pràctica professional fins al conreu de les nostres habilitats socials.

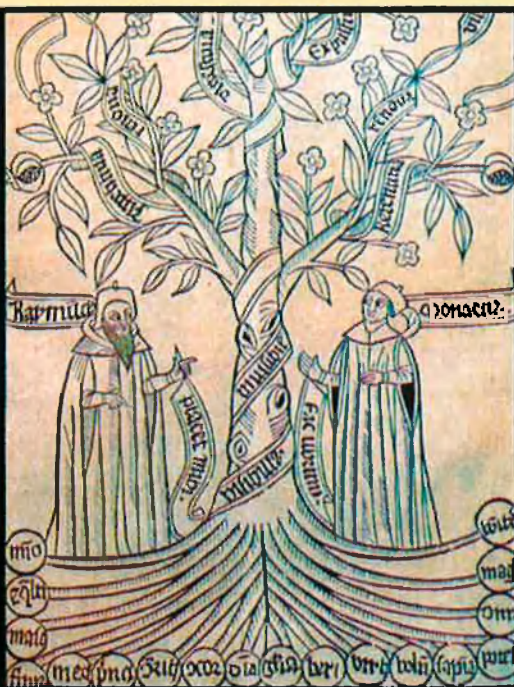
El model de Stephen Toulmin –una veritable *rara avis* dins de la filosofia angloamericana– compta cada cop amb més adeptes. Des de la publicació, l’any 1964, d’*Els usos de l’argumentació*, Toulmin fou conscient que l’objectiu no era crear una altra esfera de racionalitat, sinó justament retornar a la noció de racionalitat prèvia al paroxisme positivista

(és a dir, els vells temps en què els matemàtics es cartejaven amb els filòsofs, els físics s'interessaven per la teologia, els òptics escrivien tractats d'ètica, etc.). A aquella edat daurada del coneixement només hi podem reingressar deixant enrere els esquemes que han conduït a la creació de la secta dels "oficials" i la dels "alternatius". Toulmin descarta ambdós extrems, evidentment, però també posa entre

EL TEMP

A dalt, Stephen Toulmin, autor de *Return to Reason*. A la dreta, l'*Arbor Scientiae*, de Ramon Llull. El filòsof, teòleg, científic i lletraferit mallorquí hi va intentar fer assimilable qualsevol precepte científic o moral. El gravat correspon a l'edició que se'n va fer l'any 1505 a Barcelona a cura de l'impressor Pere Posa. El dibuix representa l'arbre de la ciència, amb Ramon Llull i un monjo.

parèntesis altres sortides, com ara la possibilitat esgrimida per Jürgen Habermas d'una *pragmàtica universal* que assegurés el consens (sobretot el polític). Simètricament, bandeja la idea postmoderna de *pensiero debole* segons la qual aquest consens sempre serà precari, o fins i tot fictici. Tampoc combrega amb l'arnat positivisme que fa de les ciències "dures" o predictives l'únic referent que es pot tenir en compte seriosament (el paradigma de la predictibilitat estricta ha estat deixat enrere fins i tot per la física, diu Toulmin —que prové precisament d'aquesta disciplina—).

Potser el lector pensi que ens estem endinsant en territoris filosòfics molt tenebrosos, però en realitat parlem de coses ben quotidianes, de les que surten dia sí i dia també als diaris. La majoria tenen una dimensió inequívocament política. Un exemple molt recent: la sentència que, d'alguna manera, tanca el debat sobre la perillositat o la innocuïtat de les antenes de telefonia mòbil, arran del conegut cas del col·legi García Quintana de Valladolid. Tots els estudis ens confirmen que no existeix cap mena de correlació significa-

tiva entre la presència d'aquelles antenes i els casos de leucèmia detectats entre els alumnes de l'escola (tot i que el seu nombre fos, sens dubte, estadísticament anormal). Què cal fer en un cas així, quan la racionalitat diu una cosa i la racionabilitat ens sembla suggerir una altra? Probablement, provar d'harmonitzar-les tot constatant que no hi ha un sol problema —el de la correlació entre les antenes i el càncer, científicament descartable— sinó dos. El segon és subsidiari, però igualment important: es tracta del pànic, d'altra banda comprensible, dels pares d'aquells estudiants i, per extensió, de la resta de la ciutadania. És un altre problema que no té res a veure amb el primer però, en tot cas, continua sent un problema. Fóra ridícul, i fins i tot irresponsable, negar-ne l'existència. Aquí és on entra en joc el plantejament de Toulmin. Més que una nova teoria de l'argumentació, la seva pretensió és definir un marc comunicatiu que sigui coherent amb la nova realitat social, política i cultural. Aquesta nova realitat ja no busca ser reduïda a un algorisme, sinó que assumeix la seva pròpia complexitat. Així, doncs, deixem

les antenes on eren (en nom de la ciència) o les canviem de lloc (en nom de la pura emotivitat desbocada), o bé provem d'arribar a una solució més matisada (en nom de la racionabilitat)? La resposta no és gens senzilla. Si optem per la primera possibilitat fem abstracció d'un problema racionalment qüestionable, però ben real; si triem la segona, ens situem en una posició de conseqüències imprevisibles a llarg termini, per la senzilla raó que atorguem credibilitat a una resposta emocional col·lectiva mancada de fonaments racionals. La tercera opció, en canvi, sembla més interessant.

El tema de l'impacte de les antenes de telefonia mòbil sobre la salut humana constitueix un exemple paradigmàtic de la incòmoda cruïlla on desembocaran contínuament polítics i científics a mesura que les noves tecnologies vagin transformant-se en coses quotidianes i omnipresents. Algú haurà de decidir, per exemple, si els possibles avantatges del blat de moro transgènic el fan o no preferible al convencional. Haurà de decidir-ho i, a més a més, haurà de prendre accions coherents amb aquesta decisió. I algú haurà de sospesar si paga la pena millorar la seguretat de l'energia nuclear, o si cal abandonar-la definitivament (amb les incalculables conseqüències a llarg termini que comporta qualsevulla de les dues decisions). En aquest debat, la racionalitat i la racionabilitat entraran, per força, en conflicte. En tot cas, en una societat democràtica, això no és ni bo ni dolent: simplement és inevitable.

Ferran Sáez Mateu és director de l'Institut d'Estudis Polítics Blanquerna, Universitat Ramon Llull, Barcelona